

Modálne relátory ako modifikátory ilokučnej sily výpovede

Martina Ivanová

1. Funkčno-sémantická kategória modálnosti a ilokučné funkcie výpovede

V našich výskumoch pracujeme s chápaním modálnosti ako funkčno-sémantickej kategórie do ktorej sa premietajú dva obsahovo-pragmatické kognitívne koncepty: postoj produktora k propozičnému obsahu výpovede vzhľadom na validitu propozície (protiklad reálnosť – ireálnosť) a zámer, s ktorým nositeľ modálnosti tento propozičný obsah vzťahuje na realizátora propozície (protiklad apelovosť – neapelovosť). Z primárnych gramatických prostriedkov, ktoré sú funkčne špecializované na vyjadrovanie tejto kategórie, možno spomenúť verbálny a vetný modus. V prípade verbálneho modu sa opozície apelovosť – neapelovosť a reálnosť – ireálnosť realizujú prostredníctvom paradigmy gramatických tvarov verb.

Tabuľka 1. Kategória verbálneho modu

Verbálny modus		
	reálnosť	ireálnosť
+ apelovosť	–	imperatív
– apelovosť	indikatív	kondicionál

V prípade vetného modu ide systém výrazových prostriedkov vyjadrujúcich opozíciu apelovosť – neapelovosť, a to prostredníctvom parciálnych protikladov +zámer realizovať propozíciu (imperatívnosť, optatívnosť)/–zámer realizovať propozíciu (deklaratívnosť, interogatívnosť) a +zámer spôsobiť akciu adresáta (interogatívnosť, imperatívnosť)/–zámer spôsobiť akciu adresáta (deklaratívnosť, optatívnosť), porovnaj M. Grepl, 1973.

Tabuľka 2. Kategória vetného modu

Vetný modus		
	+ zámer realizovať propozíciu	– zámer realizovať propozíciu
+ zámer spôsobiť akciu adresáta	imperatívnosť	interogatívnosť
– zámer spôsobiť akciu adresáta	optatívnosť	deklaratívnosť

Pri tomto vymedzení vzniká otázka o vzťahu medzi tzv. postojovou modálnosťou¹ a ilokučnou funkciou výpovede. V teórii rečových aktov sa termínom ilokučná funkcia označuje účel (cieľ) výpovede vyplývajúci zo zámeru podávateľa (porovnaj Grepl – Karlík, 1998). V tradičnej syntaxi sa charakteristika výpovedí ako rečových aktov začala objavovať ako alternatíva opisu modálnych významov tradične zahrňovaných pod modalitu tzv. postojovú a voluntatívnu. To, že neexistuje priama úmera medzi modálnym typom vety a jej komunikačnou funkciou, si však uvedomovala už tradičná syntax.

Názory na vzťah medzi modálnymi typmi a komunikačnými funkciami výpovede sa líšia, na jednej strane časť autorov modálne typy a komunikačné funkcie stotožňuje (napr. Daneš – Hlavsa, 1981), na druhej strane sa modálne typy a komunikačné funkcie výpovede striktno oddeľujú (Grepl – Karlík, 1989) alebo sa konštatuje ich vzájomný vzťah (Müllerová, 1983). V istom bode sa však „klasická“ a „výpovedná“ syntax stretávajú. V teórii rečových aktov sa postupuje od klasifikácie komunikačných funkcií k mapovaniu jazykových prostriedkov indikácie (signalizácie) komunikačných funkcií (porovnaj napr. Grepl – Karlík, 1998), resp. sa uvažuje o „typickej“ funkcii „primárnych ilokúcií“ (porovnaj Hirschová, 2006), v tradičnej syntaxi sa postupuje od jednotlivých modálnych typov k vymedzeniu komunikačných funkcií, ktoré je možné prostredníctvom príslušného modálneho typu vyjadriť (porovnaj napr. Nižníková, 1994).

Univerzálnym jazykovým prostriedkom realizácie a indikácie komunikačných funkcií je performatívne použitie sloviess, ktorými sa tieto funkcie označujú (používa sa aj termín ilokučné slovesá). Prípady vyjadrenia ilokučnej funkcie performatívnym slovesom sa označujú tiež ako explicitná performatívna formula. Performatívne použité slovesá sú principiálne slovesami hovorenia. Použitie takéhoto slovesa v sebe zahŕňa performanciu príslušného ilokučného aktu, ako aj odkaz na túto performanciu. Z hľadiska vidovej charakteristiky platí, že performatívne možno použiť len imperfektíva, avšak vyjadruje sa nimi ukončený skutok (Grepl – Karlík, 1998).

Ilokučná sila môže byť explicitne indikovaná pomocou performatívne použitých sloviess alebo je danej výpovedi prisúdená na základe interpretácie. Performatívne použité slovesá sú podskupinou sloviess ilokučných: *Oznamujem vám, že..., Prikazujem vám, aby..., Potvrdzujem, že...* Nie všetky ilokučné slovesá nemožno použiť performatívne, ale môžu o ilokučnej funkcii referovať: **Vyhrážam sa ti, že to poviem mame. – Poviem to mame. – Vyhrážaš sa mi?* V tomto zmysle sa rozlišuje performatívne, deskriptívne a terminologické použitie ilokučných sloviess (porovnaj Encyklopedický slovník češtiny, 2002).

Viacerí autori pritom konštatujú, že použitie explicitných performatívnych formúl nie je obvyklé, prirodzené, resp. že sa ich používanie spája len s istými komunikačnými situáciami. Táto téza však platí len vtedy, ak ide o nemodifikované performatívne slovesá. Naopak, ukazuje sa ako nepresná, pokiaľ skúmame prípady performatívnych sloviess modifikovaných modálnymi relátormi.

¹ V súvislosti s modalitou, prostredníctvom ktorej sa manifestuje komunikačný zámer hovoriaceho, sa okrem termínu postojová modalita (napr. Grepl, 1973; Svetlík, 1973) tiež hovorí o tzv. konštitutívnej (Jelínek, 1973), vetnej, zámerovej (Panevová, 1973), predikátovej (Adamec, 1973), záväznej (Hrabě, 1970) alebo syntaktickej modalite (Svetlík, 1979).

2. Problematika hedgingu

Otázka spätateľnosti modálnych sloviess s performatívne použitými slovesami sa v jazykovednej literatúre traktovala v súvislosti s problematikou tzv. hedges. Používanie termínu *hedge* ako lingvistického termínu sa spája so začiatkom 70-tych rokov, keď G. Lakoff publikoval svoju štúdiu *Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts* (1972). G. Lakoff v tejto štúdii skúmal logické vlastnosti výrazov ako *rather*, *largely*, *in a manner of speaking*, *very*, najmä ich schopnosť „robiť veci nejasné“ (Lakoff, 1972; citované podľa Schröder – Zimmer). V zhode s Lakoffovými závermi termín *hedge* P. Brownová a S. C. Levinson (1987; citované podľa Schröder – Zimmer) definovali ako „slovo alebo frázu, ktorá modifikuje stupeň účasti predikátu alebo nominálnej frázy v zmysle toho, čo je čiastočne pravdivé s ohľadom na isté okolnosti alebo viac pravdivé, než by sa očakávalo“. Na základe spomínaného vymedzenia možno funkciu hedgingu špecifikovať ako zmierňovanie (detenzifikátory) alebo posilňovanie (intenzifikátory) kategorickosti tvrdenia – čo je úlohou epistemickej modálnosti. Rozdiel medzi epistemicou modálnosťou a hedgingom možno vidieť v tom, že zatiaľ čo v prípade epistemickej modálnosti ide o kognitívnu modifikáciu propozície z hľadiska stupňa presvedčenia hovoriaceho o reálnosti, resp. ireálnosti propozičného obsahu, v prípade hedgingu ide o obmedzovanie, resp. posilňovanie ilokučnej sily výpovede ako jednu zo zdvorilostných komunikačných stratégií, teda o komunikačno-pragmatickú modifikáciu propozície (porovnaj Hirschová, 2006). Idea tzv. *hedged performatives* znamenala rozšírenie koncepcie tzv. *hedges*. Predstavil ju B. Fraser v roku 1975 v rovnomennej štúdii, v ktorej skúmal vplyv modálnych sloviess na ilokučný akt v performatívnych výpovediach typu *I must advise you to remain quiet*.

3. Sémantika modálnych relátorov

Pri skúmaní modálnych sloviess *môct'* a *musiet'* ako modifikátorov performatívov možno vyjsť z ich primárnych významov, a to z významov nutnosti, možnosti, vôle a dovolenia. E. Benešová (1971) rozlišuje tzv. debitív (*musiet'*), hortatív (*mať'*), posibilitív (*môct'*), faktitív (*vedieť'*), permissív (*smieť'*) a volitív (*chcieť'*). V prístupe M. Grepla a P. Karlíka (1998) sa vymedzujú tri základné oblasti modálnych významov: nutnosť, možnosť a zámer. V rámci nutnosti sa rozlišuje a) nevyhnutnosť, b) očakávanosť, c) vhodnosť (nižšia miera nutnosti), v rámci kategórie možnosti zasa a) objektívna možnosť, b) dovolenie, c) schopnosť. V rámci kategórie zámeru sa rozlišuje a) „mať úmysel“ a b) „mať záujem“. Benešovej kategórie debitívu a hortatívu sa tu teda klasifikujú ako prípady nevyhnutnosti, kategórie posibilitívu, permissívu a faktitívu ako prípady možnosti a kategória volitívu ako prípad zámeru.

V prípade modálneho relátora *musiet'* ide o význam necesitatívnosti, čiže rolu tohto modalizátora ako modifikátora performatívu by bolo možné opísať formulou „je to nevyhnutné“ (ako výraz objektívnej nutnosti alebo cudzej vôle). V prípade modálneho relátora *môct'* ide o vyjadrenie deontického významu possibility v zmysle „mám možnosť/schopnosť“. Využiť možno aj zistenia E. Sweetserovej, ktorá v diele

From etymology to pragmatics: Metaphorical and cultural aspects of semantic structure (1990) v rámci Talmyho koncepcie „silovej dynamiky“ charakterizuje modálny relátor *musieť* ako vyjadrenie „compelling force directing the subject to the choice of some specific act“ (teda ako „nevyhnutnú silu, ktorá vedie subjekt k voľbe špecifického aktu“) a modálny relátor *môcť* ako „taking away a potentially present barrier“ („odstránenie potenciálne prítomnej bariéry“).

V koncepcii J. Dolníka (2005) pri hodnotení modálnych významov ako dôležitý faktor vystupuje axiologická reakcia činiteľa deja. Axiologická reakcia spočíva v realizácii preferenčného vzťahu k entite, má teda blízko k významu voliteľnosti. Na tomto základe možno konštatovať kauzálny súvis medzi modálnym slovesom *chcieť* s modálnym relátormi *môcť* a *musieť*. Oblasť možného, teda pripustenie ďalšej alternatívy, hovoriaci spája s chceným. Nutné, t. j. vylúčenie inej možnosti, sa u hovoriaceho spája buď s chceným, alebo nechceným, avšak axiologická reakcia činiteľa deja sa pri nutnosti zintenzívňuje (Dolník, 2005, s. 36).

V našej štúdií sa pokúšame stanoviť úlohu modalizátorov *môcť* a *musieť* ako modifikátorov ilokučnej sily výpovede na základe frekvencie kolokácií týchto operátorov s performatívmi jednotlivých skupín rečových aktov v Slovenskom národnom korpuse (ďalej SNK, korpusová verzia prim-3.0-vyv).²

4. Asertívne performatívy

Výpovede s asertívnou KF sa klasifikujú ako oznámenie, tvrdenie a hlásenie. Pri skúmaní modálnych relátorov ako modifikátorov asertívnych performatívov sme skúmali kolokácie modálnych relátorov *musím* a *môžem* so slovesami *oznámiť*, *povedať*, *konštatovať*, *pripomenúť*, *spomenúť*, *potvrdiť*, *vyhlásiť*. V nasledujúcej tabuľke prinášame korpusové zistenia týkajúce sa výskytu spomínaných kolokácií.

Tabuľka 3. Kolokácie modálnych relátorov *môcť* a *musieť* s asertívnymi performatívmi

	musím	môžem
oznámiť	58	28
povedať	1078	1236
konštatovať	121	82
pripomenúť	59	4
spomenúť	111	35
potvrdiť	15	147
vyhlásiť	8	61

Korpusová databáza kolokácií modálnych relátorov a príslušných sloviac nám poslúžilo na stanovenie preferenčného použitia príslušných modálnych relátorov v kolokáciách s asertívnymi performatívmi. Korpusové doklady odhaľujú, že v rámci tejto skupiny možno pozorovať približne podobnú frekvenciu hedgingu, pokiaľ ide o pomer medzi uplatnením modálnych relátorov *môcť* a *musieť* pri slovesách *oznámiť*,

² V teoretickej literatúre existuje viacero klasifikácií rečových aktov, ktoré sa líšia najmä z hľadiska terminologického uchopenia a z hľadiska rozsahu jednotlivých tried. V našej práci sa budeme opierať o klasifikáciu M. Grepla (1998).

povedať, oznámiť a konštatovať (rovnomerné zastúpenie hedgingu prostredníctvom modálnych relátorov *môcť* a *musieť*), inak sa správajú slovesá *pripomenúť* a *spomenúť* (vyšší výskyt hedgingu v prospech modálneho relátora *musieť*) a slovesá *potvrdiť* a *vyhlásiť* (vyšší výskyt hedgingu v prospech modálneho relátora *môcť*).

Pokiaľ ide o hedging performatívov *oznámiť* a *konštatovať*, v zásade platí tendencia, že hedging prostredníctvom modálneho relátora *musieť* sa spája s obohatením vedomia adresáta o nepriaznivú informáciu, zatiaľ čo hedging prostredníctvom modálneho relátora *môcť* sa spája s komunikáciou informácie priaznivej pre adresáta. Pokiaľ ide o zmiernenie, resp. posilnenie ilokučnej sily výpovede, možno konštatovať, že hedging prostredníctvom modálneho relátora *musieť* suspenduje ilokučnú silu oznámenia (v zmysle „nechcem, ale nemám inú možnosť“). Keďže ide o informáciu nepriaznivú pre adresáta, v kolokačnom okolí takto modifikovaných performatívov sa vyskytujú prvky, pomocou ktorých sa hovoriaci snaží minimalizovať „škody“, ktoré svojou informáciou adresátovi môže spôsobiť v zmysle pragmatického konceptu negatívnej zdvorilosti (Brownová – Levinson, 1987, citované podľa Hirschová, 2006). Zároveň tieto prvky ako súčasť zdvorilostnej stratégie maximalizujú zásadu sympatie hovoriaceho vo vzťahu k adresátovi.

- (1) S ľútosťou v mojom srdci vám <musím> oznámiť, že minister obrany Gojko Šušak zomrel.
- (2) Žiaľ, po dobrých zvestiach vám <musím> oznámiť aj horšie.
- (3) S veľkou bolesťou <musím> konštatovať, že diskusia týkajúca sa arcibiskupa kardinála Groera dôveru cirkvi poškodila.
- (4) Nerád, ale <musím> potvrdiť aj prepojenie SIS s organizovaným zločinom.

Niekedy sa hedging prostredníctvom modálneho relátora *musieť* využíva aj v prípade takého vyjadrenia hovoriaceho, ktoré možno charakterizovať ako neochotné, prípadne nevyhnutné oznámenie informácie. V kolokačnom okolí takto modifikovaných performatívov sa objavuje adverbiálne určenie prípustky. Výpovede s koncesívnymi adverbiálnymi určeniami z komunikačno-pragmatického hľadiska manifestujú snahu hovoriaceho informovať objektívne, čím sa zároveň maximalizuje kooperačná zásada kvality.

- (5) Napriek všetkým mojim výhradám <musím> však konštatovať, že predovšetkým vďaka osobnej statočnosti publicistov, niektorých vydavateľov a prevádzkovateľov rozhlasového televízie vychádzajú noviny a časopisy.

Naopak, pri hedgingu prostredníctvom modálneho relátora *môcť* sa ilokučná sila oznámenia fixuje, v rámci zdvorilostnej stratégie ide pri hedgingu prostredníctvom modálneho relátora *môcť* o maximalizáciu zásady sympatie v zmysle pragmatického konceptu pozitívnej zdvorilosti (Brownová – Levinson, *ibid.*).

- (6) Som rád, že vám <môžem> oznámiť, že sťahovanie sa uskutočnilo bezpečne a usporiadane.
- (7) S potešením vám <môžem> oznámiť, že som našiel päť celkom pravých relikvií.

Modálny relátor *musieť* v kolokácii s asertívnym performatívom sa tiež často vyskytuje po adverzatívnych relátoroch, ktorými sa pripája rozporné tvrdenie k výpovedi. To má funkciu poistky pred očakávanou námietkou, nesúhlasom alebo odmietnutím (porovnaj Kesselová, 2007). Prítomnosť modálneho relátora *musieť* v tomto prípade suspenduje ilokučnú silu tvrdenia, hovoriaci ním dáva najavo, že hoci si je vedomý rozporu s všeobecne prijímanou či očakávanou mienkou, konštatovanie faktu považuje za nevyhnutné.

- (8) Je to síce prekvapujúce, ale <musím> povedať, že je dobrou kuchárkou.
- (9) Bolo to veľmi zvláštne. Ale <musím> povedať, že ako režiséra ma otec s bratom brali veľmi dobre.

Čiastočnú neutralizáciu protikladu modálnych relátorov *môcť* a *musieť* možno pozorovať v kolokáciách s performatívom *povedať*.

- (10) Všimol som si Vaše aktivity a <musím> (môžem) Vám povedať, že sa mi páči, ako sa to snažíte urobiť.
- (11) Po ročnom používaní programu <môžem> (musím) povedať jediné: bezproblémový soft, odporúčam!

Častou stratégiou hovoriaceho je deklarovať status, ktorý ho k oznámeniu priaznivej či nepriaznivej informácie oprávňuje. Prihlásenie sa k statusu je kompatibilné so sémantikou oboch modálnych relátorov, v prípade slovesa *môcť* ide o význam „ja ako X mám schopnosť“, v prípade slovesa *musieť* zasa význam „ja ako X mám povinnosť“. V tomto zmysle oba operátory fungujú ako tzv. statusové afirmátory a súčasťou takýchto výpovedí je subjektový komplement, ktorým sa daný status či funkcia jeho nositeľa špecifikuje.

- (12) Ako lekárnik <môžem> konštatovať, že tento zákon o lieku nepovažujem za ideálny.
- (13) Nuž ja ako lekár <môžem> len konštatovať, že investícia napríklad 20-tisíc do firmy Drukos je oveľa bezpečnejšia ako kúpa štátnych obligácií SR.

Hedging performatívov *spomenúť* a *pripomenúť* sa realizuje dominantne prostredníctvom modálneho relátora *musieť*. Výraznejšie zastúpenie hedgingu prostredníctvom modálneho relátora *môcť* sledujeme pri performatíve *spomenúť*. Možno to vysvetliť polysémiou slovesa *spomenúť*, pri ktorom možno vymedziť dva významy, a to 1. zmieniť sa („stručne, letmo, náhodne povedať“), 2. pripomenúť („upozorniť na niečo“). V prípade, že sa v príslušnej výpovedi realizuje primárny význam, hedging performatívu možno realizovať prostredníctvom relátora *môcť* i prostredníctvom relátora *musieť*.

- (14) Z úspechov <môžem> spomenúť dvakrát druhé miesto na majstrovstvách New Jersey.
- (15) Niečo <musím> prednostne spomenúť – strava bola vynikajúca .

Kľúč k vyššiemu výskytu modálneho relátora *musieť* v prípade performatívu *pripomenúť* a sekundárneho významu performatívu *spomenúť* možno hľadať v ich sémantickej charakteristike. Zo sémantického hľadiska predstavujú totiž výpovede

so spomínanými performatívmi výzvu smerom k adresátovi, ich cieľom je obrátiť pozornosť adresáta na to, čo opomenul alebo prehliadol. Preto v kolokačnom okolí daných performatívov možno sledovať výskyt výpovedí, ktorými sa vyjadrujú rôzne remediálne interakčné komentáre.³ Hovoriaci prostredníctvom nich dáva adresátovi najavo, že si je vedomý porušenia zdvorilostných, resp. kooperačných pravidiel komunikácie. Spolu s týmito výpoveďami funguje hedging ako poistka pre hovoriaceho, aby nemohol byť z porušovania týchto pravidiel obvinený.

(16) Nechcem byť netaktný, ale <musím> vám pripomenúť vašu zlú povesť.

(17) Žiaľ, <musím> vám pripomenúť, že zostávate korunnou svedkyňou.

Pri performatívoch *potvrdiť* a *vyhlásiť* je preferovanejší hedging prostredníctvom modálneho relátora *môcť*. Možno to vysvetliť tým, že výpovede s týmito performatívmi presahujú rámec výpovedí s asertívnou KF a a blížia sa k významu deklaratívov. Výpovede s deklaratívnou KF sú definované ako výpovede, ktorými hovoriaci v danej situácii mení svet, resp. stav vecí (porovnaj Grepl – Karlík, 1998, s. 476). Jednou z rozhodujúcich komunikačno-pragmatických podmienok deklaratívnych výpovedí je, že hovoriaci musí byť na zmenu sveta, resp. stavu vecí kompetentný, t. j. musí mať schopnosť, (resp. status) svet a stav vecí meniť. Táto charakteristika je kompatibilná práve so sémantickou charakteristikou modálneho relátora *môcť*, ktorú možno parafrázovať ako „mať možnosť alebo schopnosť“.

(18) K podpisu kontraktu síce ešte neprišlo, ale <môžem> potvrdiť, že sme prakticky dohodnutí.

(19) Práce na koncepcii už pokročili natoľko, že <môžem> verejne vyhlásiť, že rezort obrany uvažuje o redukcii.

5. Direktívne performatívy

Klasifikácia direktívnych rečových aktov sa zakladá na diferencovaní adhibitívnych a prohibatívnych direktívov, na stupni obligatórnosti direktívneho aktu a na preferencii hovoriaceho, resp. adresáta na ich uskutočnení (porovnaj Grepl – Karlík, 1998). Pri skúmaní modálnych relátorov ako modifikátorov direktívnych performatívov sme skúmali kolokácie modálnych relátorov *musím* a *môžem* so slovesami *požiadat'*, *prikázať*, *rozkázať* (rozkaz, príkaz), *poprosiť* (prosba), *navrhnuť*, *poradiť*, *odporučiť* (návrh, rada, odporúčenie), *vyzvať* (výzva), *ponúknuť*, *pozvať* (ponuka), *zakázať* (zákaz). Výsledky korpusových zistení prezentujeme v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 4. Kolokácie modálnych relátorov *môcť* a *musieť* s direktívnymi performatívmi

	musím	môžem
požiadat'	41	10
prikázať	0	0
rozkázať	0	0

³ Termín remediálna výpoveď používame podľa M. Hirschovej (2006).

poprosiť	12	16
navrhnuť	2	7
poradiť	27	61
odporučiť	1	36
vyzvať	2	0
ponúknuť	1	67
pozvať	0	4
zakázať	0	0

Pokiaľ ide o klasifikáciu direktívov, faktorom ovplyvňujúcim podobu hedgingu direktívnych performatívov je klasifikácia direktívnych aktov z hľadiska stupňa ich obligatórnosti. Na základe tohto faktora možno jednotlivé druhy výziev umiestniť na škále medzi pólmi obligatórnosť – neobligatórnosť, krajný stupeň obligatórnosti potom predstavujú také výpovede, ktoré plnia direktívnu KF povelu, príkazu, rozkazu, zákazu, nižšou mierou obligatórnosti sa vyznačuje výzva a inštrukcia a najnižšiu mieru obligatórnosti evidujeme pri výpovediach s KF rady, návrhu, prosby. Náprotivok ku krajnému stupňu kategorickej obligatórnosti na póle neobligatórnosti neevidujeme, keďže pri direktívnych rečových aktoch ide vždy o záväzok adresáta, aby vykonal realizoval propozičný obsah výpovede hovoriaceho.

Možno vysloviť predpoklad, že tie výpovede s direktívnou KF, ktoré sa blížia k pólu kategorickej obligatórnosti, sa budú v rámci hedgingu preferenčne spájať s modálnym relátorom *musieť* a výpovede s direktívnou KF, ktoré sú charakteristické nižším stupňom obligatórnosti, zasa s modálnym relátorom *môcť*.

Korpusové doklady potvrdzujú tento predpoklad pri performatíve *vyzvať*, pri ktorom sa vyskytuje len hedging prostredníctvom modálneho relátora *musieť*.

- (1) Nezvyknem klásť svoje myšlienky a pocity na papier, ale <musím> vyzvať svojich spoluobčanov, aby sa nedali oklamať.
- (2) Zároveň cítim, že vás <musím> vyzvať, aby ste túto otázku vzali ako tú najrozhodujúcejšiu.

Pre výpovede s KF rozkazu, príkazu, povelu a zákazu, ktoré charakterizujeme sémantickými príznakmi +adhibitívnosť, resp. +prohibitívnosť a + maximálna obligatórnosť, nie je hedging performatívov v rámci explicitných performatívnych formúl v korpuse doložený. Vysvetliť to možno práve na základe pragmatického komponentu obligatórnosť. Kategoricky formulovaný rozkaz, príkaz, resp. zákaz totiž potenciálne porušuje zdvorilostný princíp a hovoriaci k nemu teda siahne len v nevyhnutnom prípade: ak zámer realizovať propozíciu vníma ako nevyhnutný akt. V prípade, že potrebuje túto kategorickosť z hľadiska zdvorilostnej stratégie zmierniť, môže namiesto hedgingu zvoliť performatív, ktorý je z hľadiska stupňa kategorickosti neutrálnejší. Týmto performatívom býva najčastejšie sloveso *požiadat'*, ktorým sa primárne vyjadruje žiadosť. Žiadosť sa na rozdiel od príkazu, zákazu a rozkazu spája s takými pragmatickými komponentmi, ako je dobrovoľnosť reakcie adresáta a nižšia miera autoritatívnosti vo vzťahu hovoriaci – adresát. Hedging performatívu *požiadat'* v rámci explicitnej performatívnej formuly s KF rozkazu, resp. príkazu je determinovaný mierou zdvorilosti, ktorú hovoriaci pri tomto direktívnom rečovom akte uplatňuje. Preferenciu hedgingu prostredníctvom modálneho relátora *musieť* možno

interpretovať ako také obmedzenie ilokučnej sily direktívu, ktoré daný rozkaz, zákaz či žiadosť vyjadruje ako objektívne nutný, resp. podmienený cudzou vôľou.

- (3) Prepáčte, pane,“ trval na svojom Louis. „Ale <musím> vás požiadať, aby ste vyprázdniili vrecká.“
- (4) Žiaľ, <musím> vás požiadať, aby ste odišli.
- (5) Veľmi ma to mrzí, ale <musím> vás požiadať, aby ste ten trezor otvorili.

Použitie modálneho relátora *môct'* suspenduje ilokučnú silu direktívu výraznejšie, najčastejšie sa totiž objavuje v rámci interogatívnych viet. Možno ich interpretovať ako špecifickú zdvorilostnú stratégiu, ktorou sa maximalizuje takt hovoriaceho vo vzťahu k adresátovi, keďže interogatívna forma navodzuje dojem, že ide o otázku, ktorou sa hovoriaci len pýta na možnosť adresáta uskutočniť príslušný dej, simuluje teda vyššiu mieru dobrovoľnosti.

- (6) Veličenstvo, <môžem> vás požiadať o súkromný rozhovor?
- (7) Ctihodnosť, <môžem> požiadať súd o chvíľu trpezlivosti ?

Simulovanie vyššej miery dobrovoľnosti sa spája aj s využitím formálnej kvázipodmienkovej vety. Využitie podmienky ako okolnosti, od ktorej závisí platnosť/pravdivosť propozičného obsahu, maximalizuje zásadu skromnosti v tom zmysle, že relativizuje komunikačne dominantnejšiu pozíciu produktora direktívneho aktu.

- (8) Ak vás však <môžem> požiadať, istý veľavážený pán v sále potrebuje vašu pomoc.

Pokiaľ ide o výpovede s KF prosby, tie možno charakterizovať takýmto súborom pragmatických komponentov ako závislosť hovoriaceho na adresátovi, dobrovoľnosť reakcie adresáta, relatívne nízka miera obligatórnosti, dominantná preferencia hovoriaceho (jeho preferenčný záujem na uskutočnení propozičného obsahu). Všetky tieto pragmatické komponenty participujú na subordinatívnom postavení hovoriaceho vo vzťahu k adresátovi výpovede. Termín subordinatívnosť nereflektuje spoločenský status hovoriaceho (z tohto hľadiska môžu byť rečové akty s KF prosby symetrické, ak majú hovoriaci a adresát rovnaký status, alebo asymetrické, ak majú hovoriaci a adresát nerovnaký status, porovn. Hindelang, 1978, 1983, citované podľa Grepl – Karlík, 1998), ale len ten fakt, že v prípade prosby je realizácia propozičného obsahu ponechaná na vôli adresáta (dobrovoľnosť) a hovoriaci má záujem na realizácii toho obsahu (dominancia hovoriaceho).

- (9) Ak vás < môžem> poprosiť, páči sa mu, ak ho volajú Ruka.
- (10) „Andelík <môžem> pekne poprosiť tú minerálku bez citrónu?
- (11) Ak vás <môžem> poprosiť, kufrík nechajte tu.

Kolokácie modálneho relátora *musiet'* s performatívom *poprosiť* možno interpretovať ako výpovede, ktorých KF sa blíži k funkcii (zdvorilého) rozkazu. Dôkazom je súbor pragmatických komponentov, ktorými možno tieto výpovede charakterizovať: nižšia miera závislosti hovoriaceho na adresátovi, relatívna dobrovoľnosť reakcie adresáta, vyššia miera obligatórnosti. Tieto výpovede možno chápať ako exploataciu

zdvorilostného princípu, ktorú vymedzil G. H. Leech (1983) pre oblasť irónie a ktorú by bolo možné parafrázovať takto: Ak musíš niekomu adresovať kategorický direktív s KF príkazu, rozkazu, resp. zákazu, urob to takým spôsobom, ktorý nebude v otvorenom konflikte s princípom zdvorilosti.

(12) Ak budete na tom nástožiť, <musím> vás poprosiť, aby ste odišli.

(13) <Musím> vás poprosiť, aby ste svojich rodičov úradne identifikovali.

Ako direktívne rečové akty sa klasifikujú aj výpovede s KF ponuky, návrhu a rady. Ich spoločným znakom je, že reprezentujú nekategorickú výzvu, ktorej realizácia je ponechaná na vôli adresáta. Možno im teda priradiť pragmatické komponenty +dobrovoľnosť, +relatívne nízka miera obligatórnosti. Rozdiel medzi týmito KF možno vidieť v tom, že rada reprezentuje rečový akt s dominantnou preferenciou adresáta, ponuka a návrh zasa rečový akt s dominantnou preferenciou oboch komunikačných partnerov. Korpusový výskum kolokácií modálnych relátorov s performatívmi *poradiť*, *navrhnuť*, *odporučiť*, *ponúknuť* jednoznačne preukázal hedging prostredníctvom modálneho relátora *môcť*.

(14) Dnes je pôstny deň, <môžem> vám ponúknuť fazuľovú polievku,“
ponúkla nám hostinská.

(15) Zriadenie poľnej stráže <môžem> odporučiť aj iným obciam.

Z hľadiska stupňa zdvorilosti predstavujú maximalizáciu zásady taktu interogatívne formy:

(16) Táto vec nie je veľmi dobrá, <môžem> vám ponúknuť niečo oveľa lepšie?

Pri KF návrhu, rady a ponuky sa v prípade hedgingu často vyskytujú konvencionalizované formy s formálne podmienkovou vetou. Hovoriaci pri nich vychádzajú z toho, že adresát má záujem na vykonaní proпозиčného obsahu a táto presupozícia sa vo výpovediach často explicitne tematizuje.

(17) Ak máte záujem, <môžem> prípadne ponúknuť aj ďalšie skvelé recepty z archívu.

Podmienkové konštrukcie tiež z hľadiska zdvorilostnej stratégie slúžia hovoriacemu na maximalizáciu zásady skromnosti:

(18) Ak vás <môžem> pozvať, raňajky sa podávajú v dôstojníckej jedálni.

6. Interogatívne performatívy

V rámci interogatívnych rečových aktov sme skúmali performatívy vyjadrujúce otázku a jej varianty: *opýtať sa*, *spýtať sa*, *(po)informovať sa*.

Tabuľka 5. Kolokácie modálnych relátorov *môcť* a *musieť* s interogatívnymi performatívmi

	musieť	môcť
opýtať sa	27	22

spýtať sa	19	27
(po)informovať sa	7	7

Možno konštatovať, že distribúcia modálnych relátorov vo funkcii hedgingu je v kolokáciách s interogatívnymi performatívmi porovnateľná .

Opäť platí, že hedging prostredníctvom modálneho relátora *musieť* fixuje ilokučnú silu výpovede, keďže ide o vyjadrenie nevyhnutnosti. Hovoriaci často prostredníctvom hedgingu signalizuje porušenie kooperačného princípu, najmä zásady vzťahu zo strany adresáta. Z tohto dôvodu sa modálny relátor často realizuje po adverzatívnom relátore.

- (1) Tak sa ťa <musím> opýtať ešte raz: ktorý hlas je tvoj a ktorý netvoj?
- (2) Nemám rád pokrútené konšpiračné teórie o židovskej lobby vo svete, ale <musím> sa spýtať, čo sa musí stať, aby sa konečne zrealizoval tlak.
- (3) V tom prípade ja sa vás <musím> opýtať, čo myslíte pod slovom „k tej situácii“?

Hedging prostredníctvom modálneho relátora *môcť* sa používa ako zdvorilé vyjadrenie výzvy adresátovi na dodanie informácie, ktorá hovoriacemu v danej komunikačnej situácii chýba. Medzi konvencionalizované výpovedné formy patrí najmä interogatívna veta a kvázisúvetná konštrukcia s formálne podmienkovou vetou.

- (4) A ak sa <môžem> opýtať, vám sa s kým dobre spolupracovalo.
- (5) John, <môžem> sa ťa opýtať na jednu veľmi osobnú vec?
- (6) A <môžem> sa vás opýtať, prečo mi oznamujete túto smutnú správu.

7. Komisívne performatívy

Komisívne rečové akty vyjadrujú sľub a jeho varianty. V tejto podskupine sme skúmali performatívy vyjadrujúce sľub a jeho varianty (*sľúbiť*, *prisahať*, *zaviazať sa*) a odmietnutie (*odmietnuť*).

Tabuľka 6. Kolokácie modálnych relátorov *môcť* a *musieť* s komisívnymi performatívmi

	musím	môžem
sľúbiť	0	36
prisahať	0	1
zaviazať sa	0	0
odmietnuť	17	13

V prípade explicitných performatívnych formúl v rámci komisívnych KF nie je modifikácia predikátu modálnym relátorom typická. Hedging explicitných performatívnych formúl s komisívnymi KF sa vyskytuje len pri prototypových predikátoch *sľúbiť* a *odmietnuť*.

V prípade predikátu *sľúbiť* sa preferenčne využíva modálny relátor *môcť*, modálny relátor *musieť* je s predikátmi vyjadrujúcimi sľub a jeho varianty (prísahu, záväzok) sémanticky inkompatibilný. Sémantickú inkompatibilitu modálneho relátora *musieť* s týmito predikátmi možno vysvetliť tým, že v prípade komisívnych výpovedí ide prototypovo o záväzok hovoriaceho vykonať obsah výpovede v prospech adresáta.

Sémantická imkompatibilita je teda daná dvoma momentmi: dobrovoľný záväzok hovoriaceho je v opozícii k sémantickému komponentu „objektívna nutnosť“ i k sémantickému komponentu „vyjadrenie cudzej vôle“, ktoré môže modálny relátor *musieť* vyjadrovať.

Kolokácia modálneho relátora *môcť* s predikátom *sľúbiť* funguje ako intenzifikátor ilokučnej sily komisívnych výpovedných aktov. Centrálny sémantický komponent possibility ktorým sa indikuje schopnosť hovoriaceho vykonať to, čo je proпозиčným obsahom jeho výpovede, „záväzkovosť“ posilňuje (porovnaj Hirschová, 2006, s. 180). Korpusové doklady odhaľujú, že uplatnenie modálneho relátora *môcť* v rámci explicitnej performatívnej formuly s komisívnou KF sľubu sa realizuje najmä v tých prípadoch, keď nejde o reaktívny rečový akt, stimulovaný adresátom výpovede, ale o iniciačný akt, stimulovaný vôľou hovoriaceho:

- (1) Už teraz <môžem> všetkým sľúbiť, že o rok budeme v tradícii pokračovať.
- (2) Voličom <môžem> sľúbiť, že sa im za našu podporu odvd'áčime.

Častý je tiež prípad tzv. podmieneného sľubu, pri ktorom sa tematizuje podmienenosť záväzku (táto podmienka sa vyjadruje formou vedľajšej vety podmienkovej) hovoriaceho v závislosti od adresáta:

- (3) Ale ak nám poviete pravdu, <môžem> vám sľúbiť férové pojednávanie.

V prípade výpovedí s KF odmietnutia sa predikát *odmietnuť* spája s oboma modálnymi relátormi. V prípade modálneho relátora *musieť* možno jeho použitie vysvetliť tak, že v prípade odmietnutia ide o porušenie kooperačného princípu, konkrétne maximy vzťahu. Použitím modálneho relátora *musieť* sa táto nekooperatívnosť vyvažuje posilnením zdvorilostného aspektu. V týchto prípadoch modálny relátor suspenduje ilokučnú silu vyjadrenú slovesom *odmietnuť*, keď sa nerealizácia proпозиčného obsahu prezentuje adresátovi ako nutná, daná objektívnymi okolnosťami alebo ako výraz cudzej vôle:

- (4) Stále to <musím> odmietnuť, lebo jednoducho variť neviem.

Nekooperatívnosť odmietnutia sa preto vo výpovedi zmierňuje napr. uplatnením maximy súhlasu

- (5) Chcem sa poďakovať za veľkorysú ponuku, ale <musím> ju odmietnuť.

alebo aplikovaním tzv. remediálnych stratégií, napr. ospravedlnenia

- (6) Ak rozprávaš o slečne Inamurovej, je mi ľúto, ale <musím> odmietnuť tvoju ponuku.

V pragmalingvistickej koncepcii P. Brownovej a S. C. Levinsona ide o zdvorilostnú stratégiu, ktorú autori označujú ako negatívnu zdvorilosť.

V prípade modálneho relátora *môcť* ide o frazeologizované vyjadrenie (neochotného) súhlasu formou opytovacej vety. Použitie modálneho relátora *môcť* je sémanticky ekvivalentné negovanému tvaru tohto modálneho slovesa, avšak z komunikačno-pragmatického hľadiska ide o minimalizačnú stratégiu z hľadiska uplatňovania maximy súhlasu, prostredníctvom ktorej sa minimalizuje komunikačné riziko vyplývajúce z redukcie možnosti škály.

- (7) Vari <môžem> odmietnuť vaše pozvanie?
 (8) „Akože by som nešiel?“ odvetil tiger. „Vari <môžem> odmietnuť také pozvanie?“

8. Permisívne a koncesívne performatívy

Permisívne a koncesívne rečové akty vyjadrujú (ne)súhlas a jeho varianty, v našom materiáli sme skúmali performatívy *súhlasit'*, *uznať*, *priznať*, *pripustiť* a *odmietnuť*.

Tabuľka 7. Kolokácie modálnych relátorov *môcť* a *musieť* s permisívnymi a koncesívnymi performatívmi

	musím	môžem
súhlasit'	31	18
uznať	219	0
priznať	483	21
pripustiť	91	4
odmietnuť	17	13

Z komunikačno-pragmatického hľadiska sa výpovede s permisívnou a koncesívnou KF charakterizujú zámerom odstrániť pre daný prípad platné prekážky (normy, konvencie, nariadenia), ktoré bránia adresátovi vykonať to, čo si vykonať praje či chce. Z funkčného hľadiska sa rozlišuje 1. dovoľenie, resp. súhlas hovoriaceho, aby adresát vykonal to, čo chce, 2. dovoľenie, resp. súhlas hovoriaceho s tým, čo adresát hovorí. Možno konštatovať, že hedging príslušných performatívov sa realizuje dominantne v súvislosti s druhým typom permisívnych a koncesívnych výpovedí. Z hľadiska stupňa ochoty hovoriaceho možno permisívnosť kategorizovať na škále dovoľenie – súhlas – pripustenie – rezignácia (neochotné dovoľenie/súhlas) – odmietnutie. Tieto KF sa vyjadrujú v rámci explicitných performatívnych formúl prostredníctvom performatívov *súhlasit'*, *pripustiť*, *uznať*, *priznať* a *odmietnuť*. V jazykovednej literatúre sa konštatuje, že explicitná performatívna formula nie je možná pri realizácii neochotného dovoľenia a súhlasu. Z našich výskumov vyplýva, že neochotný súhlas možno vyjadriť prostredníctvom hedgingu performatíva *súhlasit'* modálnym relátorom *musieť*.

- (1) Možno niektoré reakcie doma sú prehnané, ale s viacerými <musím> čiastočne súhlasit', lebo očakávania boli väčšie.
- (2) V tomto prípade <musím súhlasit'> s názorom českej strany, že ide o porušenie dohody.

Vo väčšine prípadov ide o explicitne vyjadrený neochotný súhlas hovoriaceho s tret'ou osobou, a tým vlastne o implicitné vyjadrenie nesúhlasu s mienkou adresáta. Prítomnosť modálneho relátora možno hodnotiť ako prostriedok na prekonanie nesúladu medzi princípom zdvorilosti (zásadou súhlasu) a zámerom produktora vyjadriť svoju mienku (zásada kvality). Na zmiernenie tohto nesúladu sa v kooperácii s modálnym relátorom využívajú výpovede, ktoré tento implicitný nesúhlas s adresátom zmierňujú.

- (3) Bohužiaľ <musím> s ním súhlasiť, pretože pochybujem, že by to bolo vhodné.
- (4) S Noahom bohužiaľ <musím> súhlasiť,“ vzdoroval Morrison svojmu šéfovi.
- (5) Veľmi ma to mrzí, ale <musím> súhlasiť s Odyseom.

Častý je typ s podmienkovou vedľajšou vetou, prostredníctvom ktorej sa vlastne vyjadruje motivujúca okolnosť vedúca k súhlasu hovoriaceho. Súhlas hovoriaceho je v tomto prípade chápané ako nevyhnutná konzekvencia tejto motivujúcej okolnosti.

- (6) Ak beriem tú dvojitú väzbu vážne, tak potom <musím> naraz súhlasiť s Trianonom a odsúdiť ho.

Pri performatívoch *uznať*, *priznať* a *pripustiť* sa preferenčne využíva hedging prostredníctvom modálneho relátora *musieť*. Vyjadruje sa nimi neochotný súhlas s adresátom, pričom hedging tu funguje ako prostriedok na zmiernenie ohrozenia tváre produktora.

- (7) Hoci mamin originál bol vždy lepší a <musím uznať>, že aj otec ma už v tomto smere tromfol.
- (8) Keď sa obzriem na predchádzajúce roky života, trochu sa hanbím, ale <musím pripustiť>, že som bol úbohý poslucháč.

Ochotný súhlas sa vyjadruje prostredníctvom hedgingu modálnym relátorom *môcť*, pričom ilokučná sila takto vyjadreného súhlasu sa fixuje aj prostredníctvom sémanticky korešpondujúcich lexikálnych prvkov (*ľahko*, *bez problémov*), resp. tzv. exkluzivitnými partikulami (*len*, *iba*, *jedine*).

- (9) Ja s tým <môžem> len súhlasiť.
- (10) S tým <môžem> veľmi ľahko súhlasiť a zrejme aj ktokoľvek iný.
- (11) S tým <môžem> len súhlasiť.

Pri vyjadrení odmietnutia sa do opozície stavajú dva komunikačné princípy: zásada kvality a zdvorilostný princíp. Využitie modálneho relátora *musieť*, prostredníctvom ktorého sa odmietnutie vyjadruje ako (objektívnym skutočnosťou daná) nevyhnutnosť, funguje v zásade ako isté komunikačné alibi hovoriaceho.

- (12) V tomto bode <musím> nesúhlasiť,“ namietol Tony a odložil červené plniace pero.
- (13) Opäť s vami <musím> nesúhlasiť, pretože absolventská prax je zatiaľ veľkým problémom.

9. Admonitívne performatívy

6.6 Admonitívne rečové akty niektorí autori zaraďujú k direktívam. V našom materiáli sme skúmali performatíva *varovať* a *vystrihať*.

Tabuľka 8. Kolokácie modálnych relátorov *môcť* a *musieť* s varovacími performatívmi

	musím	môžem
varovať	22	2
vystrihať	4	0

Admonitívne výpovede s KF varovania sa snažia priviesť adresáta vykonaniu/nevykonaniu niečoho, čo by malo preňho v prípade neuposlúchnutia negatívne následky. V komunikačno-pragmatickej charakteristike varovacích výpovedných aktov sa zdôrazňuje ich príbuznosť s direktívami, jediným rozdielom je práve prítomnosť negatívnych konzekvencií, resp. sankcií pre adresáta (aj keď viacerí autori pochybujú, či je to dostatočne silné kritérium na vymedzenie osobitného typu výpovedí). Z tohto hľadiska varovacie výpovede predstavujú nedodržanie jedného z troch pragmatických pravidiel, ktoré vymedzila R. Lakoffová (1973), a to pravidlo „Do not impose“ („nikomu nič nevnučaj“). Hovoriaci porušovanie tohto pravidla vyvažuje práve hedgingom prostredníctvom modálneho relátora *musieť*, ktorý v týchto typoch výpovedí jednoznačne dominuje. Suspendovanie ilokučnej sily varovania či výstrahy spočíva v tom, že sa ich realizácia prostredníctvom slovesa *musieť* predostiera ako nevyhnutnosť. Ide tak vlastne o kompromis medzi snahou hovoriaceho dosiahnuť svoj cieľ (vyjadriť varovanie či výstrahu) a potenciálnym porušovaním zdvorilostného princípu. Zmiernenie porušovania zdvorilostného princípu sa dosahuje aj frazeologizovanou konštrukciou s formálne podmienkovou vedľajšou vetou, v ktorej ide o hedging performatívu prostredníctvom modálneho relátora *môcť*.

- (1) Ale ak ma neposlúchnete <musím> vás varovať. Len čo sa vrátim, pošlem odkaz zástupcovi.
- (2) Ale, zlatko, <musím> vás varovať: v tomto tábore nie sú povolené psy.
- (3) V prvom rade vás <musím> varovať, že nemôžem čakať dlhšie ako sedem dní.
- (4) Ale ak vás <môžem> varovať, momentálne sme v menšine.

10. Expresívne a satisfaktívne performatívy

Expresívne a satisfaktívne rečové akty môžu vyjadrovať pozitívne (*pochváliť*, *poďakovať*, *blahoželať*) alebo negatívne (*pokarhať*) reakcie hovoriaceho smerom k adresátovi, prípadne ide o tzv. remediálne výpovede, ktorými sa hovoriaci snažia kompenzovať alebo aspoň zmierniť ohrozenie tváre adresáta (*ospravedlniť sa*).

Tabuľka 9. Kolokácie modálnych relátorov *môcť* a *musieť* s expresívnymi a satisfaktívnymi performatívmi

	musím	môžem
pochváliť	59	24
poďakovať	51	13
blahoželať	2	4
pokarhať	2	0
ospravedlniť sa	21	1

Funkciou expresívnych a satisfaktívnych aktov je dať adresátovi najavo pozitívne, resp. záporné stanovisko k jeho konaniu, resp. stavu. Pokiaľ ide o profiláciu modálnych relátorov z hľadiska hedgingu, platí, že pre výpovede, ktorých KF je vyjadriť záporné stanovisko k adresátovi, je hedging jednoznačne prostriedkom suspendovania ilokučnej sily výpovede a jeho primárnou funkciou je minimalizovať straty, ktoré môže negatívne stanovisko adresátovi spôsobiť. Minimalizácia strát sa dosahuje tým, že sa hovoriaci skrýva za masku objektívnej nutnosti (nevyhnutnosti) takéhoto negatívneho vyjadrenia. Tou maskou je pre neho modálny relátor *musieť*.

(1) Pán Brock, obávam sa, že vás <musím> pokarhať.

V ostatných prípadoch je využitie modálnych relátorov *musieť* a *môcť* vo funkcii hedgingu rovnocenné. Uplatnenie modálneho relátora *musieť* sa spája často s prípadmi, keď hovoriaci formuluje svoju pochvalu v rozpore s očakávanou mienkou. V kolokačnom okolí týchto performatívov sa preto často vyskytuje koncesívne adverbialne určenia, resp. partikuly s funkciou delimitácie.

(2) Napriek tomu <musím> chlapcov pochváliť, proti silnému súperovi odohrali výbornú hru.

(3) Aspoň za bojovnosť však <musím> chlapcov pochváliť.

(4) Hráčov však <musím> pochváliť za dobrý prístup.

(5) Hráčom však <musím> poďakovať za prístup a nasadenie.

Hedging prostredníctvom modálneho relátora *môcť* fixuje ilokučnú silu týchto rečových aktov. Z hľadiska zdvorilostnej stratégie ide o ocenenie adresátovej pozitívnej tváre, rovnako ako o vyjadrenie, že hovoriaci sa s adresátovou pozitívnou tvárou stotožňuje, že vyznáva rovnaké alebo podobné hodnoty. Ide vlastne o maximalizáciu zásady sympatie.

(6) Za dnešné preteky <môžem> Veroniku iba pochváliť.

(7) Som rád, že sa <môžem> poďakovať tým, ktorí aspoň to zabezpečili.

(8) Je mi potešením, že <môžem> poďakovať Patricii Van der Leun, svojej mimoriadnej asistentke.

V prípade tzv. remediálnych výpovedí dominuje hedging prostredníctvom modálneho relátora *musieť*. Pri remediálnych výpovediach ide o zmiernenie prípadných komunikačných škôd vyplývajúcich z takého správania hovoriaceho, ktorého dôsledkom je ohrozenie tváre adresáta. Prostriedkom participujúcim na kompenzácii tejto straty tváre je práve modálny relátor *musieť*, ktorým hovoriaci signalizuje nevyhnutnosť takéhoto remediálneho aktu z hľadiska dodržania zdvorilostných princípov komunikácie.

11. Závery

Korpusové dáta potvrdzujú formulovanú tézu, že modálne modifikované ilokučné slovesá v explicitných performatívnych formulách sú frekventované a bežné. Funkcie modálnych operátorov ako modifikátorov ilokučnej sily výpovedí sa odvíjajú

od ich funkčno-sémantickej charakteristiky. Modálny relátor *musiet'* ako operátor necesitatívnosti sa preferenčne využíva na suspendovanie ilokučnej sily výpovede predovšetkým v tých typoch výpovedí, v ktorých sa realizácia propozičného obsahu výpovede prezentuje ako nechcený, ale nevyhnutný akt. Modálny relátor v nich funguje ako prostriedok negatívnej zdvorilosti hovoriaceho. Naopak, modálny relátor *môct'* ako operátor posibility sa preferenčne využíva na fixáciu ilokučnej sily výpovedí, ktoré majú na adresáta priaznivý dosah, ako prostriedok pozitívnej zdvorilosti.

*Modifikovaná podoba štúdie pod názvom Modálne slovesá *môct'* a *musiet'* ako modifikátory ilokučnej sily výpovede bola publikovaná v zborníku *Varia. XVIII. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov. Prešov – Kokošovce-Sigord 3. – 5. decembra 2008*. Eds. M. Ološtiak – S. Zajacová – L. Gianitsová-Ološtiaková – M. Ivanová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2009, s. 75 – 77. (Elektronická publikácia. Dostupné na: <<http://www.pulib.sk/>>)

Literatúra

- ADAMEC, Přemysl: Tři roviny modálnosti a jejich vztah k aktuálnímu členění. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1973, s. 141 – 148.
- BENEŠOVÁ, Eva: *Syntax slovesné modalita*. In: *Čas a modalita v češtině*. Praha: Univerzita Karlova 1971, s. 97 – 122.
- DANEŠ, František – HLAVSA, Zdeněk: *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia 1981.
- DOLNÍK, Juraj: *Werthaltung und Modalität*. In: *Modality in Slavonic Languages: New Perspectives*. B. Hansen – P. Karlík (eds.). München: Verlag Otto Sagner 2005, s. 25 – 38.
- Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2002.
- GREPL, Miroslav: *K podstatě modálnosti*. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1973, s. 23 – 38.
- GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN 1989.
- GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia 1998.
- HIRSCHOVÁ, Milada: *Pragmatika v češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého 2006.
- HRABĚ, Václav: *Větná modalita z hlediska psychologicko-generativního*. In: *Přednášky 13. běhu LŠSS na FF UK 1970*.
- JELÍNEK, Milan: *Podíl modálních prostředků na stylistické charakteristice textu*. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1973, s. 343 – 352.
- KESSELOVÁ, Jana: *Áno, ale... (o komunikačnom potenciáli adverzatívnych operátorov)*. In: *Slovo o slove. Zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy. Roč. 13*. Prešov: Katedra komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove 2007, s. 127 – 134.
- MÜLLEROVÁ, Olga: *Komunikativní složky výstavby dialogického textu*. Praha: Univerzita Karlova 1983.
- NIŽNÍKOVÁ, Jolana: *Zo slovenskej skladby. II*. Prešov: Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika 1994.

- PANEVOVÁ, Jarmila: Věty s všeobecným konatelem. In: *Studia Slavica Pragensia*. Praha: UK 1973, s. 133 – 144.
- SCHRÖDER, Hartmut – ZIMMER, Dagmar: Hedging Research in Pragmatics: A Bibliographical Research Guide to Hedging. Dostupné na WWW: <http://www.sw2.euw-frankfurt-o.de/Publikationen/Hedging/zimmer/zimmer.html>
- Slovenský národný korpus. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2008. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- SVĚTLÍK, Jan: K voprosu o sintaksičeskoj modalnosti. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1973, s. 159 – 162.
- SVĚTLÍK, Jan: *Russkij sintaksis v sopostavlenii s slovackim*. Bratislava: SPN 1979.
- SWEETSER(OVÁ), Eve: From etymology to pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure. *Cambridge Studies in Linguistics*. 54. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.